

Универзитет у Београду, Филолошки факултет –
Катедра за славистику, Београд

DOI 10.5937/kultura1338011J

УДК 811.163.1(091)

27-36:929 Ћирило, свети

27-36:929 Методије, свети

прегледни рад

СВЕТИ ЋИРИЛО И МЕТОДИЈЕ – МИСИОНАРИ МЕЂУ СЛОВЕНИМА

Сажетак: Солунска браћа Св. Ћирило и Методије, учени и образовани Византинци, већ искусни у мисионарском послу, добијају налог од византијског цара Михаила III да се упуте у државу моравских Словена са циљем да Христову веру проповедају на словенском језику. Овим чином василевс Михаило изишао је у сусрет моравском кнезу Растиславу, јер је по свој прилици чуо „да сви Солуњани чисто словенски говоре“. Браћа крећу на далек и неизвесан пут крајем 863. или поч. 864.г. Са собом воде и извесан број својих ученика вичних словенском језику; носе, такође, и основне богослужбене књиге преведене на словенски језик. Њихов боравак у Моравској био је тежак и мукотрпан – немачко свеиштенство које су тамо затекли (Растислављева држава била је под римском црквеном управом) било је веома непријатељски расположено према Браћи – често су се жалили папи на њихов рад. После много мука, папа Хадријан II дозвољава богослужење на словенском језику. Ћирило убрзо умире (869. г.), бива сахрањен у Риму, у цркви Св. Климента Римског, а Методије и његови ученици крећу пут Моравске, где је Методије постављен за архиепископа Моравске дијецезе. Међутим, и њега и његове ученике немачко свеиштенство неуморно прогања; Методије умире 885. г., а његови ученици су принуђени да напусте Моравску и крену према југу, ка Јужним Словенима. Западни Словени који су били под јурисдикцијом западне римске цркве убрзо напуштају богослужење на словенском језику и словенско писмо и приклањају се латинском, како је и до тада било. Јужни Словени прихватају ученике солунске Браће, прихватају словенски језик и словенско писмо у богослужењу и све до данас већина њих остају чувари сјајног и великог дела Ћирила и Методија.

Кључне речи: *Ћирило и Методије, моравска мисија, словенска азбука, словенско богослужење, кнез Растислав Моравски*

Већи део словенских племена потпао је, у политичком и црквеном смислу, под власт Цариграда, одн. Источног римског царства, док је мањи део био под влашћу Западног римског царства и Рима.

У источном делу Царства у употреби је био грчки језик, мада је и латински дуго времена био језик комуникације, државне управе, војске. У западном делу владао је латински језик.

Хришћанство се међу словенским живљем ширило из та два центра. У тадашњој хришћанској цркви три су језика била призната као језици богослужења: грчки, латински и јеврејски. Међутим, старе источне, дохалкидонске монофизитске цркве¹ као што су: сиријска, коптска, јерменска, абисинска имале су богослужење на својим народним језицима, па је и ова чињеница могла бити јак аргумент Ћирила и Методија у борби за словенски језик и словенско писмо у богослужењу. Уз ово позивали су се и на речи апостола Павла: „ако неразумљиву ријеч речете језиком, како ће се разумјети шта говорите? Јер ћете говорити у вјетар“².

Ко су били солунска браћа Ћирило и Методије? Међу научницима нема апсолутне сагласности шта су били по националности, али ипак већина сматра да су Браћа били Грци; њихов отац Лав био је високи државни чиновник; мајка се звала Марија и Ћирило је био најмлађе од седморо деце.³

Световно име му је било Константин, а монашко Ћирило. Замонашио се сасвим пред крај живота, неколико дана пре него што ће се упокојити. У науци се често заједно употребљавају оба имена: Константин - Ћирило. Име Методије је већ монашко име које је носио његов брат. Претпоставља се да му је световно име било Михаило.

Методије је најпре био у административној служби Царства, тачније – био је архонт (управник) једне словенске архонтије (кнежевине). Овој архонтији се не могу утврдити тачне границе, али се сматра да је била негде у западном делу Балканског полуострва, на простору од Далмације до Пелопонеза.

1 У граду Халкидону, надамак Цариграда, одржан је 451. г. четврти васељенски сабор на коме се решавао стари христолошки спор о две Христове природе – божанској и људској.

2 Прва Кор. 14.9.

3 Tadeusz Lehr-Splawiński, *Konstantyn i Metody*, Instytut Wydawniczy „Pax”, Warszawa 1967, стр. 136 (II гл. Ћириловог Житија).

Логично је претпоставити да је Методије имао прилику не само да се упозна са својим словенским поданицима него је слушао, а можда и учио, њихов језик (дијалекат). После извесног времена напушта државну службу и повлачи се у манастир на Олимпу, у Витинији (северозападна Анадолија), где прима монашки постриг.

Чињеница да су Браћа имала прилику да се упознају са словенским живљем које је населило околину Солуна, да науче њихов словенски језик, а Методије је, као што је већ речено, и управљао једном словенском облашћу, упућује на следећи закључак: историјски извори говоре само о мисији Ћирила и Методија међу моравским Словенима, док само у неким назнакама постоје подаци и о њиховом мисионарском раду међу Јужним Словенима. У томе има доста нелогичности, јер се очекује да Византија најпре покристи паганске Словене који су живели у границама Царства, а тек онда да размишља о мисионарству изван својих граница, што је био и одређени политички чин. И што је веома важно – христијанизација је требало да се спроводи на словенском језику и да тај језик буде и богослужбени. Три призната језика хришћанске цркве: грчки, латински и јеврејски били су неразумљиви обичном словенском народу па му је требало тумачити основне хришћанске догме и држати проповеди на њима разумљивом језику.

Моравски Словени, куда су се упутили солунски мисионари⁴, Ћирило и Методије, били су крштени, али хришћанску веру међу њима ширило је немачко свештенство, а они су мало шта, или ништа, могли разумети на немачком језику. Стога је у мисионарству Браће најважнија ствар био *словенски језик*. Моравски кнез Растислав (или Растица, како га зову неки извори) налаже свом посланству да каже византијском цару Михаилу III како се „народ наш одрекао паганства и држи се хришћанског закона, али немамо учитеља који би нам на нашем језику истиниту хришћанску веру проповедао, како би се и друге земље, кад то виде, уподобиле нама. Пошаљи нам, господару, таквог епископа и учитеља, јер од вас само добар закон долази“⁵.

Који је разлог што се прећуткује (?) или веома штуро спомиње рад Ћирила и Методија међу Јужним Словенима? На удаљености од дванаест векова, нама је тешко да докучимо праве разлоге. Један би могао бити – како ми се чини

4 Има и мишљења да је центар мисионарског рада Браће био око Сремске Митровице, а не тако далеко на север.

5 Исто, стр. 159 (XIV глава Ћириловог житија. Сви преводи са старословенског језика у овом раду су моји).

– политичке природе: Византија је несумњиво желела да се та огромна маса Словена, која се разлила све до Пелопонеза, што пре прилагоди новој околини и новим политичким и друштвеним околностима, што значи да прихвати и грчки језик и јелинску културу, одн. да се грцизира. Стога је Византија нерадо чинила уступке својим словенским поданицима у погледу језика и писма, поготово у богослужењу. Наравно, ово спада само у домен личног размишљања.

Погледајмо какав је то био језик на који су Браћа и њихови настављачи и ученици превели богослужбене књиге. У науци се сматра да је то био језик (дијалекат) Словена који су насељавали околину Солуна, значи – јужнословенски.⁶ Важно је рећи да су у то време – IX век – разлике међу словенским дијалектима биле сасвим мале и сви Словени, било где да су живели, могли су се споразумевати и разумети једни друге. Да није тако, како би Западни Словени, Морављани, могли разумети језик на који су Браћа проповедала и преводила свете списе? И не само да су га сви Словени разумели, него је он наставио да се употребљава и касније, кроз векове, као *литургијски, богослужбени језик* и тако је било све до наших дана.

Савремени словенски језици не воде непосредно порекло од старословенског језика, осим делимично руски књижевни језик, у чијој је основи поред народног руског језика и старословенски језик.⁷

Како се у науци именује тај словенски језик књижевности? У науци о језику усталио се израз *старословенски језик*, док се у најстаријим писаним изворима он зове *словенски* или *словински* (како су га звали дубровачки писци).⁸

Назив *старословенски језик* је неутралан у смислу припадности одређеном словенском народу⁹, али у себи садржи

6 Тако је сматрао отац славистике Јосиф Добровски (1753-1829). Међутим, његов ученик Јернеј Копитар (1780-1844), Словенац, сматрао је да су Ћирило и Методије књиге писали на језику панонских Словена, одн. предака данашњих Словенаца; в. о овоме: Ђорђић П., *Историја српске ћирилице*, Београд 1971, стр.19. Било је и других теорија, али то је посебна тема.

7 Ђорђић П., *Старословенски језик*, Матица српска, Нови Сад 1975, стр.7.

8 Исто, 7.

9 Бугарска старословенистика доследно употребљава термин *старобугарски језик*. Тај термин постоји и у немачкој науци. У вези са термином „бугарски“. Цењени руски научних И.И. Срезњевски сматра да где год се говори о *бугарским књигама* или *бугарским словима* не мисли се на неко посебно писмо, него, једноставно, на *словенско* „обично ћириличко али и глагољско“; он такође скреће пажњу на западне изворе у којима се стално понавља синтагма *litterae Slovenicae* и да се само случајно могла

изворно етничко име. Овај термин употребљава се у чешкој, руској, хрватској и, наравно, српској науци. Пољаци га зову *староцрквенословенски*. Осим термина *старословенски језик* данас се употребљава и термин *црквенословенски* за ознаку богослужбеног језика у цркви.

Толико кад је реч о називу. Међутим, друга ствар је много важнија. Није сачуван ниједан првобитни превод на словенски језик, али чак и да јесте, он не би представљао „зајемчени изворни документ о говорном језику присолунских Словена у деветом веку“¹⁰. Зашто? Одговор и није тако тежак: језик солунских Словена, без свога писма, без икакве писане традиције, без граматичке кодификације, ставио је своје кодификаторе, Ћирила и Методија, пред веома тежак задатак – да сачувају његов словенски *habitus*, али и да на прави начин пренесу сакралну садржину богослужбених књига, сагласну са правим (православним) учењем. Они су били принуђени да прибегну некој врсти моделирања те сирове материје, ослањајући се, што је и природно, на грчки језик. Више пута постављало се питање у коликој је мери старословенска синтакса грцизирана; грцизацији су биле много мање подложне фонологија и морфологија.¹¹ Велики проблем за Браћу морала је представљати и лексика, поготову апстрактна (нпр. читава богословска терминологија) коју је буквално требало стварати. Све ове тешке послове Ћирило и Методије обавили су изванредно. О томе сведоче и најстарији сачувани преводи који потичу с краја X и почетка XI века и нешто касније, писани глагољицом или ћирилицом. Језик тих најстаријих сачуваних превода назива се у нашој науци и „старословенски канон“ – он ће вековима бити узор писарима и преписивачима, узор подржан несумњивим ауторитетом солунске Браће.¹² Или, како читамо

заменили синтагмом *Abecenarium Bulgaricum* у француском (париском) рукопису. Он то објашњава тиме што су се у Француској именом *Бугари* називали пагарени (богумили), који су се у XII веку проширили по јужној Француској, и били немилосрдно прогањани од стране римске цркве као јеретици. Овим су се именом, вели И.И. Срезњевски, називали и словенски јеретици који су дошли не само у Француску, него и у Шпанију „из Бугарске и српских земаља“; в. о овоме: Срезневский И.И., *Древние глаголические памятники сравнительно съ памятниками кириллицы*; Труд И.И. Срезневског, Санктпетербург 1866, стр. 16,17,18.

10 Грицкат И., *Студије из историје српскохрватског језика*, НБС, Београд 1975, стр. 16.

11 Исто, стр. 17.

12 Наводим само понеки од тих сачуваних, најстаријих споменика; најпре споменици писани глагољицом: *Зографско јеванђеље* (крај X и поч. XI века), *Маријино јеванђеље* (нешто је млађе од Зографског и, што је важно, припада по језичким одликама нашој штокавској територији), *Асеманијево јеванђеље* (XI век) итд; споменици писани ћирилицом: *Савина*

у кратком пролошком житију св. Климента Охридског¹³: „и овај груби (одн. сирови, некултивисани – Г.Ј.) језик, који је био варварски, својим трудом (мисли се на св. Ћирила - Г.Ј.) пренесе у свети језик и апостолско дело изврши“¹⁴.

Да би превели богослужбене књиге са грчког на словенски језик Браћа су најпре морала да саставе азбуку; а у вези са овим треба истаћи и податак да је у знању страних језика предњачио Ћирило – говорио је, како кажу извори – осим грчког и словенског још и јеврејски, арапски, хазарски. Водећи спор са римским свештенством у Венецији око словенског језика и писма, он ће изговорити и ове речи: “Веома хвалим Бога што од свих вас више језика говорим“¹⁵, а у *Похвали* њему и његовом брату Методију каже се: „био му је дат дар духовни да говори језике као и апостолима“¹⁶. Знање страних језика упућивало га је и на различите азбуке којима су они писани. Уосталом, са различитим азбукама могао се упознати и радећи у библиотеци цркве Свете Софије у Цариграду. Све то му је сигурно помогло око стварања словенског писма.

Две су познате словенске азбуке: глагољица и ћирилица. У науци, може се рећи све до данас, води се спор око тога која од ове две азбуке има првенство, одн. коју је азбуку сачинио Ћирило: глагољицу или ћирилицу.

Два најрелевантнија извора за изучавање овога питања представљају тзв. Панонска (или Великоморавска) житија (одн. Житија Ћирила и Методија која су написали њихови ученици) и полемички спис црнорисца Храбра *О писменима* (настао крајем IX-X в.), али ниједан од ова два извора не пружа сигурне доказе који би говорили у прилог веће старине једног или другог писма. У науци се углавном прихвата да је глагољица прво словенско писмо.

Спис Црнорисца Храбра сачувао се у 29 преписа, ћириличких (најстарији је, нажалост, тек из 1348.г.), али то не значи да оригинал није био писан глагољицом и такође је сигурно да је рано настао и ћирилички текст. Овај текст су преписивачи дотеривали према „особинама ћирилице свога времена. Зато се данас не да одредити ни словни састав прве

књига (XI век), *Супрасаљски зборник* (највећи сачувани споменик на старословенском језику - 285 листова (друга пол. XI века) итд.

13 Писац је охридски архиепископ Димитрије Хоматијан (1216-1234).

14 *Български старини изъ Македония*, събрани и обяснени отъ проф. Йордан Ивановъ, второ, допълнено издание, София 1931, стр.321.

15 Георгиев Е., *Кирил и Методий, основоположници на славянските литератури*, БАНУ, София 1956, стр. 30.

16 Исто, стр. 30.

словенске азбуке... иако у свим преписима стоји да их је било 38¹⁷. Важно је Храброво запажање о вези између грчке и словенске азбуке, односно да су словенска писмена била сачињена по реду („по чину“) грчких слова. У сваком случају глагољица и ћирилица се равноправно употребљавају све до XII века, кад ћирилица заузима апсолутно прво место. Кад је реч о српском простору, ћирилица коначно односи победу у XII веку, док се хрватска глагољица (угласта глагољица) употребљава све до Јадранског мора и одржава се све до XIX века; другим речима – једна и друга азбука ће се напоредно употребљавати у северној и средњој Далмацији, док ће у источном делу наше говорне зоне рано преовладати ћирилица.¹⁸

Наш истакнути лингвиста М. Пешикан прецизно је формулисао шта је то глагољица – то је Ћирилова азбука која је „у основи била преоблика грчког писма, уз дораду коју је изискивао тадашњи словенски гласовни систем“¹⁹. Потребно је рећи да је словенски самогласнички и сугласнички систем много богатији од грчког, за све те гласове требало је изумети нова слова. Тих слова је било 14 и од њих потичу наша садашња слова: Б, Ж, Ц, Ч, Ш.²⁰

Ћирилица је настала крајем IX века у Симеоновој Бугарској. У њој је веома лако разазнати утицај грчке азбуке. Ћирилица је била адаптирано грчко унцијално писмо. У овоме су свакако највећи удео морали имати ученици солунске Браће, који су после прогона из Моравске уточиште нашли у бугарској држави, тамо су сачинили друго словенско писмо (ћирилицу) и, по свој прилици, из поштовања према своме учитељу Ћирилу назвали су је ћирилица.

Према Црнорисцу Храбру, азбука је састављена 855. г., дакле пре моравске мисије, и имала је 38. слова.

Зашто је овај податак важан? Ћирило и Методије, њихови ученици и пратиоци, стигли су у Моравску крајем 863. или поч. 864. г. То значи да су Браћа саставила азбуку неколико година пре одласка у Моравску и да су могли да је употребљавају у христијанизацији Јужних Словена. Такав податак постоји. У тзв. другом житију Светог Наума, ученика солунске Браће (у препису из XVI века) налази се важан податак о мисионарењу међу њима. Тамо је забележено

17 Ђорђевић П., *Старословенски језик*, стр. 11.

18 Трифуновић Ђ., *Ка почецима српске писмености*, Београд 2001, стр. 162; Пешикан М., *Наша азбука и њене норме*, стр. 13.

19 Пешикан М., *Наша азбука*, стр. 11.

20 Исто, стр. 11.

да су Браћа подучавала „род мезијски и далматински“ хришћанској вери („проходеште и учеште род мизијски и далматински“).²¹

У лавовском препису Константиновог житија налазимо податак да су Браћа била у Македонији, где су поред реке Брегалнице крстили велики број Словена, чак 54.000. Наводим део тог текста: „Онда оде на Брегалницу и нађе неколико крштених од словенског народа, а оне које нађе некрштене, крстивши их, приведе их православној вери написавши сам књиге словенским језиком; оних које преведе у хришћанску веру било је 54.000“²².

У познатој Солунској легенди наводи се како је Ћирило био у патријаршијској цркви у Александрији и чуо је глас који му је рекао: „Ћириле, Ћириле, иди у земљу пространу, међу словенске народе, одн. Бугаре; теби је Бог наредио да их крстиш и да им даш закон...“ Ћирило је почео да тражи ту земљу, јер није знао где се она налази. Тражећи је дошао је на Крит и тамо су му рекли: „Иди у град Солун“. Ћирило одлази и кад је стигао јавио се митрополиту Јовану. Овај му се наруга чувши о чему се ради и рече му: „О, безумни старче, Бугари (одн. Словени – Г.Ј.) су људождери и тебе ће појести“. Ћирило излази на трг и тамо чује Бугаре како говоре (мумлају), па сам вели како се препао „у срцу своме“ и „беше као да сам у паклу и тами“. Међутим, све се добро завршило – голуб му је спустио у крило свитак на коме је било исписано 32 слова. Ћирило односи митрополиту свитак, а сам изговара неколико необичних реченица – та су се слова, каже Ћирило, сакрила у његовом телу и он је заборавио грчки језик; наима, кад га је митрополит посадио за трпезу за којом се говорило грчки, он није разумео тај језик.²³

Посебно питање, кад је реч о словенској азбуци, јесте податак, такође из опширног Ћириловог житија, да је Ћирило, боравећи у граду Херсону на Црном мору, у време хазарске мисије, срео човека који је читао јеванђеље писано „руским писмом“ и да је тај човек говорио тим језиком. У VIII глави

21 Иванов Ђ., *Български старини*, стр. 312. Старословенски текст дајем транскрибован савременом српском ћирилицом. Мезија је била римска провинција и простирала се на територији данашње Србије и северне Бугарске; Мези су били трачко племе; међутим, тај назив се касније употребљавао и у односу на друге етничке групе, па се, дакле, могао употребљавати и за Словене, становнике те провинције. Што се тиче Далмације, код цара Константина Порфирогенита, у његовом делу *О управљању државом*, налазимо потврду да су се словенска племена населила од Драча па све до Истре.

22 Иванов Ђ., *Български старини*, стр. 285.

23 Исто, стр. 282-283.

Ћириловог житија наилазимо на следеће податке: „нашао је тамо (Ћирило – Г.Ј.) такође јеванђеље и псалтир писани руским писменима и срео је човека који је говорио тим језиком. Поразговаравши са њим и ухвативши значење речи, упоредио их је са својим језиком и разликовао је самогласничка и сугласничка слова, па узносећи молитву Богу ускоро је почео да чита и говори (на том језику – Г.Ј.), те су му се многи дивили“²⁴.

Овај податак о руским писменима распламсао је велику полемику међу научницима. То би значило да је пре Ћирила и Методија у Русији постојала словенска азбука и писменост. Међутим, о томе нема никаквих трагова у изворима; Русија је примила хришћанство у време кнеза Владимира (988 године) а у то време из Бугарске долази у Русију и Ћирилица и преводи Светога писма на старословенски језик. Амерички слависта Роман Јакобсон је покушао да да своје, у најмању руку необично тумачење овог податка. Наиме, он сматра да је преписивач житија исправио реч „сурски“ (сиријски) у „руски“, јер за Сиријце није морао чути, али за Русе и Русију јесте. Руски научник Фортунатов сматра да податак о „руском писму“ и Јеванђељу треба разумети тако да је у питању готско Јеванђеље у скандинавском препису и изричито каже да ни у житијима Ћирила и Методија, као и код Црнорисца Храбра, нема никаквих сазнања да је постојала нека словенска азбука пре Ћирила и Методија.²⁵

И истакнути српски научник П. Ђорђевић мисли слично – сматра да је Ћирило на Криму „видео јеванђеље и псалтир на језику који може бити готски“²⁶.

У житијима Ћирила и Методија спомиње се њихово мисионарење међу Хазарима. Ту мисију сам само поменула нешто раније. Додајем још понеко објашњење. У Хазарију Браћа одлазе око 860. г. Хазари су били туранско-татарско племе које је имало своју државу, доста пространу – њене границе ишле су од Крима до Каспијског мора, дуж подножја планине Кавказ. Браћа су научила хазарски језик, а Ћирило је, изгледа, добро научио и јеврејски и самарјански језик.²⁷

Хазари су се ломили између јудаизма, мухамеданства и хришћанства. Захваљујући Ћирилу, они су се приклонили

24 Tadeusz Lehr-Splawiński, *Konstantyn i Metody*, стр.145.

25 Фортунатов Ф.О., *О происхождении глаголицы*, С.-Петербургъ 1914, стр.34.

26 Ђорђевић П., *Старословенски језик*, стр. 9.

27 Самарија је најпре била престоница израелских царева, а онда се тако назива и читава област у Јудејском царству.

хришћанству. Браћа су имала посла и са Сараценима, водећи жестоку препирку са њима око Свете Тројице.²⁸ Они су чак покушали да отрују Ћирила, али се он, уз Божју помоћ, спасио смрти.

Све ово што је досад речено требало би да омогући да се сагледа суштина ове мисије међу моравским Словенима, њен значај и последице.

Већ поменути кнез Рагислав шаље посланство византијском цару Михаиљу III (842-867) у Цариград 863. г., са молбом да му пошаље словенске мисионаре који ће хришћанску веру проповедати и ширити на словенском језику. Обичан народ није знао ни латински ни немачки језик. Важно је истаћи да је Моравска била под јурисдикцијом западне римске цркве и на њеној територији главну реч у питањима вере водило је немачко свештенство. Василевс Михаило радо се одазива кнежевој молби, позива Ћирила и Методија и изговара, како наводе Житија, знамените речи: „Ви сте Солуњани, а сви Солуњани чисто словенски говоре“, чиме им је рекао на директан начин да ће они бити ти који ће отићи у Моравску. Њихов одлазак био је крајем 863. или поч. 864, што се закључује на основу посредног податка; наиме, Браћа су већ 867. г. била у Риму, на позив папе Хадријана II како би пред њим и другим римским црквеним великодостојницима објаснили циљ и смисао своје мисије.

Шта би могле значити речи да сви Солуњани чисто словенски говоре? То никако не би требало схватити како је у Солуну словенски језик био толико укорењен да су га знали сви становници солунски. То, наравно, не може бити тачно. Солун је био други по важности град Царства, значајна морска лука, место где су се стицали многи народи из простране империје. На солунским улицама се сигурно могло чути много различитих језика, па и словенски. Наравно, грчки је био званични језик, поред латинског који се дуго времена одржао и у источном делу Царства.

Морамо увек имати на уму да су се сачували веома касни преписи оба опширна житија, и Ћириловог и Методијевог. Најстарије Ћирилово житије сачувало се у препису из XIV века, а Методијево у препису из XII века. Током преписивања неки подаци су могли бити унети и од стране каснијих преписивача. У сваком случају, изречена тврдња о словенском језику који знају сви Солуњани морала је годити свим словенским, каснијим, преписивачима, па су је сви уносили у своје преписе.

28 У средњем веку Сараценима су називали све Арапе.

Стигавши у Моравску крајем 863. или поч. 864. г., Браћа су већ морала имати преведене основне богослужбене књиге на словенски језик, бар кратко изборно јеванђеље (има јеванђељска читања за све недеље и празнике у години) и изборни апостол. То је све морало бити преведено пре доласка моравског посланства у Цариград, јер од њиховог доласка па до одласка Ћирила и Методија у Моравску могло је проћи свега неколико месеци, а можда и мање, па за то време није било могуће урадити све потребне преводе богослужбених књига на словенски језик. Ова чињеница могла би говорити у прилог тврдњи да су многе свете књиге већ биле преведене и коришћене у покрштавању Јужних Словена, а онда су као готове понете у Моравску.

Вероватно да су Браћа у Моравску повела и изванредан број својих ученика и помагача. Кад су стигли тамо, кнез Растислав им је дао изванредан број тамошње младежи да их Браћа подучавају словенском писму и словенској књижи. Исто то је учинио и панонски кнез Коцељ чија је престоница била поред Блатног језера (Балатона). Он је Браћи дао 50 младића као ученике.

Поред богослужбених књига, Браћа су понела у Моравску и мошти Св. Климента Римског, који је умро мученичком смрћу у околини града Херсона.

Убрзо Браћа морају да путују у Рим, што је већ речено, на позив папе Хадријана II. Стижу у Рим 867. г. Папа их прима са великим почастима, поготову кад се сазнало да са собом носе и мошти Св. Климента Римског. Папа је прихватио све што су Браћа захтевала – преведене богослужбене књиге на словенски језик наредио је да буду положене на олтар у цркви Свете Девине Марије (данас Санта Марија Мађоре); такође је наредио двојици бискупа да рукоположе ученике Ћирила и Методија у свештенике.

Нажалост, у Риму умире Константин - Ћирило и бива сахрањен уз највише почести са десне стране олтара у цркви Светог Климента, чије је мошти донео у Рим. То је било године 869. Није се удовољило Методијевој жељи да му брат буде сахрањен у својој отаџбини.

После братовљеве смрти, Методије и ученици спремају се да напусте Рим. У то време, према Методијевом житију, стиже у Рим посланство панонског кнеза Коцеља са молбом да Методије дође у Панонију ради даљег ширења вере на словенском језику. Методије „добивши од блаженог Хадријана папе отпуст оде са свим ученицима у Панонију, у град

Мораву, где наследи архијерејство²⁹. Пре тога кнез Коцељ га је поново послао у Рим са неколицином изабраних племића да га папа хиротонише за архиепископа Паноније, на трону светог Андроника. Реч је о поновном обнављању сирмијумске митрополије која је нестала у VI веку.

Немамо никаквих података о томе како је протицала Методијева архијерејска служба. Зна се, међутим, да је дошао у конфликт са немачким свештенством, одн. са оближњим немачким дијецезама које га окривљују да у свом пастирском послу залази у њихове територије. Тај је спор био толико озбиљан да је Методије био изведен пред бискупски суд. Протеран је у Швапску и тамо заточен у неком затвору, где је провео годину и по дана. За ово сазнаје папа Јован VIII, оштро прекоревачи бискупе и наређује да се Методије ослободи и врати на Панонску апостолску столицу. Године 869. Методије је поново на своме архиепископском трону.

Овим нису престале Методијеве муке. Године 874. поново се распламсава велика борба немачког свештенства против словенског богослужења и Методија. Кнез Светопук није био тако ватрени и одлучни присталица словенског богослужења као што су били Растислав и Коцељ. И није се трудио да стане у одбрану Методија. Поново бива позван у Рим, поново мора да се оправдава и објашњава циљеве свога рада. То му је и овог пута успело – враћа се у Моравску са булом упућеном кнезу Светопуку, у којој папа потврђује да је Методије правоверан свештеник, признају му се сва права и привилегије које припадају архиепископу и дозвољава му се да врши службу Божију на словенском језику, али са једним захтевом – да се Јеванђеље најпре чита на латинском, а онда на словенском језику.

Последње године свог живота Методије је посветио раду на превођењу допунских делова Светога писма и превођењу других литургијских књига. О томе се говори у XV гл. његовог житија: „бриге своје препоручивши Богу поставио је међу своје ученике два свештеника који су брзо писали и превео је најпре, за кратко време, све књиге Светога писма, осим књига Макавејских са грчког на словенски језик у току шест месеци, почевши од марта месеца до 26. дана месеца октобра... У почетку је најпре превео заједно са Филозофом само псалтир, Јеванђеље са Делима апостолским и изабраним молитвама. Тада је превео и номоканон, одн. црквена правила, и превео је књиге црквених отаца³⁰.

29 Ивановъ Й., *Български старини*, стр. 312.

30 Lehr-Splawiński T., *Konstantyn i Metody*, стр. 179.

Овај податак о тако брзом преводу читавог Светога писма – за само шест до осам месеци – осим књига Макавејских потпуно је невероватан. Пре ће бити да се ту радило о неком прикупљању и сређивању, да су вршене неке редактуре онога што је већ било преведено. Уосталом, тај првобитни превод Јеванђеља није се сачувао – највероватније да је нестао заједно са трагичним нестанком и уништењем словенске литургије и великоморавске државе.

Методије је све болеснији и немоћнији. Али велико дело свога брата и своје не заборавља – тражи међу својим ученицима некога ко ће наставити његов рад. Бира Горазда, ученог свештеника, који је знао и словенски и латински. Измучен болешћу, Методије умире 6. априла 885. г. Гроб му се не зна, мада подаци говоре да је био сахрањен у катедралној цркви и да је опело вршено на словенском и латинском језику. Горазд није успео да седне на архиепископску столицу; прогони ученика солунске Браће све су суровији и безобзирнији; неки од њих су чак били продати као робље у Венецији. Известан број њих напушта Моравску и преко Београда одлазе у Бугарску, кнезу Борису. Неки ће отићи на југ, ка Охриду, а неки на запад, према Далмацији и тамо наставити свој рад.

Ћирилов и Методијев рад у Моравској срушио се у прах и пепео. Али словенско писмо, словенско богослужење, словенске књиге нашли су своје уточиште на Балкану, а током десетог века и у Русији. Тако ће Јужни и Источни Словени сачувати велико дело солунске Браће, јер да тога није било мало шта бисмо знали о величанственом подухвату Ћирила и Методија. А наши средњовековни писци записаће и то да је Св. Методије архиепископ прорекао да ће (Морављане – Г.Ј.) „због безакоња и јереси и због тога што су изгнали правоверне оце, и због мука које су они претрпели од јеретика... ускоро Бог казнити. Убрзо дођоше Угри – пеонски народ³¹ – преплавише земљу и опустошише је; оне које Угри не побише побегоше међу Бугаре и оста земља пуста, под угарском влашћу“.

31 Пеонија је била покрајина у античкој Македонији, поред средњег Вардара, а Пеонци су били народ трачко-илирски. У речи „пеонски“ у односу на Мађаре не треба видети неку њихову етничку припадност – код византијских писаца стара Панонија се често меша са Пеонија; в. Ивановъ Й., *Български старини*, стр. 307.

ЛИТЕРАТУРА:

Български старини из Македонија, събрани и обяснени от проф. Йордан Иванов, второ, допълнено издание, София 1931.

Георгиев Е., *Кирил и Методий, основоположници на славянските литератури*, БАНУ, София 1956.

Грицкат И., *Студије из историје српскохрватског језика*, НБС, Београд 1975.

Ђорђевић П., *Историја српске ћирилице*, Београд 1971.

Ђорђевић П., *Старословенски језик*, Матица српска, Нови Сад 1975.

Lehr-Splawiński T., *Konstantyn i Metody*, Instytut Wydawniczy „Pax“, Warszawa 1967.

Пешикан М., *Наша азбука и њене норме*, Београд 1993.

Срезневский И. И., *Древніе глаголическіе памятники сравнительно съ памятниками кириллицы*; Труд И. И. Срезневского, Санктпетербургъ 1866.

Трифуновић Ђ., *Ка почецима српске писмености*, Београд 2001.

Фортунатов Ф.О., *О происхождении глаголицы*, С. Петербургъ 1914.



Gordana Jovanović
University of Belgrade, Faculty of Philology –
Department for Slavic Studies, Belgrade

SAINT CYRIL AND METHODIUS – MISSIONARIES
AMONG SLAVIC PEOPLES

Abstract

Saint Cyril and Saint Methodius, two learned and educated Greek Byzantine brothers from Thessalonica, well experienced in missionary work, received an order by the Byzantine emperor Michael III to go to the Slav country of Great Moravia and spread the Christian faith in their native Slavic language. In this, the Byzantine ruler wanted to please the Moravian ruler Prince Rastislav who had requested such missionaries having probably heard that “all people from Thessalonica speak pure Slavic” and would therefore be fit to spread the word of Christ to his population in an understandable language for them, since his people could speak neither Greek nor Latin. So, the brothers set off on a long and uncertain journey at the end of 863AD or beginning of 894AD. They took along a number of their pupils who spoke the Slavic language and also some basic liturgical books translated into Slavic. Their stay in Great Moravia was hard and strenuous – the German priests they found there (Prince Rastislav’s state was under Roman church administration) were full of animosity towards the brothers: they often complained to the Pope about their missionary work, so that Cyril and Methodius even had to go to Rome to defend themselves against accusations of heresy. After many such troubles, Pope Hadrian II finally allowed holding liturgy in Slavic. Cyril soon died (869AD) and was buried in Rome in the Church of St Clement of Rome, while Methodius and his pupils returned to Great Moravia where Methodius became the archbishop of the Moravian diocese. Nevertheless, he and his pupils continued to be relentlessly persecuted by German priests. When Methodius died in 885 AD his pupils were forced to withdraw to the south of Great Moravia where the South Slavic peoples lived. The West Slavic peoples who were under the jurisdiction of the West Roman Church soon abandoned the liturgical practices in Slavic, disregard the use of Slavic alphabet and returned to the use of Latin, as before. The South Slavs, however, accepted the pupils of the two Thessalonica brothers along with the use of the Slavic language in liturgy and the Slavic alphabet, upholding to this day the great work and heritage of Cyril and Methodius.

Key words: *Cyril and Methodius, the Moravian mission, Slavic alphabet, Slavic liturgy, Prince Rastislav of Great Moravia*